

Praha, dne 2. listopadu 1978

Vážený a milý příteli,

po přečtení Dialogů č. 7 (neboť první část dvojčísla 6-7 jsi už znal) se Ti vnucuje otázka vztahu křesťanství a socialismu. Zejména bys chtěl vědět, zda věřící křesťan tohoto století (minulé století už chceš nechat stranou) musí být socialista, nebo alespoň zda musí mít pro socialismus sympatie. Nejde Ti o hledání společných kořenů v minulosti, ani o abstraktní srovnávání či teoretické souvislosti, ale o živou, aktivní účast křesťanů na některém z proudů socialistického hnutí, nebo na v podstatě konzervativním odmítání socialismu z praktických, zejména pak politických důvodů. Zkrátka chceš vědět, zda existují nějaká obecně závazná kritéria politického života křesťanů, vyplývající z jejich křesťanství, z jejich víry, a to zejména ve vztahu ke skutečnosti socialismu (či snad lépe v plurálu, tj. ke skutečnosti socialismů) v dnešním světě. Máš za to, že jsem se právě této otázce až dosud dost vyhýbal a převáděl ji na jiné roviny.

Máš do značné míry pravdu, že jsem si takto nikdy otázku nepoložil, a ani na takto formulovanou otázku odpověď nehledal a nepodal. Jsem totiž přesvědčen, že z křesťanské víry prostě není možno dělat žádné obecně platné politické, tím méně konkrétně situačně-politické, závěry. Vztah mezi křesťanstvím (eventuálně mezi vírou) a mezi politickým životem není bezprostřední a přímý, nýbrž je vždycky zprostředkován některými dalšími rovinami a vrstvami lidského individuálního i společenského života. Myslím, že to není nic specificky charakteristického pro křesťanství (event. pro víru); zcela analogicky to platí např. o vztahu umění, např. literatury, k politice, nebo na druhé straně třeba vědy k politice (nebo k filosofii), a tak podobně. A nejde tu také výhradně o vztah k politickému životu; právě tak jako neexistuje žádná jednoznačná křesťanská politika, neexistuje ani žádná a pro křesťany obecně závazná křesťanská morálka, křesťanská filosofie nebo křesťanská věda. Každou snahu o ustavení a kodifikaci takové „křesťanské“ morálky nebo filosofie apod. jednou provždy musíme považovat za elementární nedorozumění a opuštění nehlubších principů evangelia. (Vím pochopitelně o tom, že je to formulace značně kontroverzní; existuje dost křesťanů, kteří by mi v této věci ostře oponovali.) Možná, že nebude na škodu, když uvedu nějaké konkrétní příklady.

Ježíš ku příkladu v kázání na hoře uvádí mezi blahoslavenými také ty, kteří jsou „tíší, nebo oni dědictví obdrží na zemi“ (Mat 5,5); podobně v jiné souvislosti říká, že od něho se máme učit: „učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdcem“. Četní vyznavači Ježíše Krista si tuto výzvu absolutizují a samotnou „tichost“ si zaměňují s ušlápnutostí, bezvýrazností, slaboštvím a ponížeností. (Druhý citát viz: Mat 11,29.) Tím je ovšem velmi redukováno Ježíšovo poselství; z cesty věřícího křesťana jsou pak vylučovány i takové momenty, které najdeme u samotného Ježíše. Zase jako příklad můžeme uvést vyhnání penězoměnců a prodávajících i kupujících z chrámového nádvoří; Ježíš tam vyvolal pěkný poprask. Nejenom že vykázal penězoměnce (peníze s císařovým obrazem bylo nejprve nutno vyměnit za peníze chrámové a teprve pak koupit obětní zvířata), ale zpřevracel i jejich stoly a stoly prodávačů holubic (Mat 21,12), a „nedopustil, aby kdo nádobu nesl skrze chrám“ (Mk 11,16), dokonce si udělal bič z provázků a vyhnal z chrámu (tj. z chrámového nádvoří) ovce i voly, a „penězoměncům rozsypal peníze“ (Jan 2,15). Nemůže být ani nejmenšího sporu o tom, že se v této situaci Ježíš vůbec nezachoval jako „tichý a pokorný srdcem“; evangelista Jan dokonce píše, že se jeho učedníci rozpomenuli na slova žalmu (69,10): Horlivost domu tvého snědla mne. Ti, kdo chtějí následovat Ježíše Krista, musí se tedy od něho učit jednak tichosti a pokoře srdce, ale také této horlivosti, a to podle okolností. Ježíšova etika je situační, tj. není založena na jednou provždy platných regulích. Ježíš odmítá Mojžíšův zákon jako zákon, odmítá uznávat jeho pevné

formule, rozkolísává je v jejich nadčasové a nadsituační platnosti, a proti nim formuluje požadavky evangelia jako poukazy, směrnice pro porozumění konkrétním lidem a konkrétním situacím, a zejména jako výzvu ke zvyšování citlivosti a odpovědnosti svědomí.

To, co platí pro sféru křesťanské etiky, platí mutatis mutandis pro sféru politickou. Určitě neplatí, že by politika byla pro věřícího křesťana jakýmsi adiaforon, něčím, na čem mu nezáleží a od čeho se odvrací nebo k čemu se chová přinejmenším neutrálně. Křesťan musí svou víru osvědčovat a uplatňovat v celém životě a ve všech jeho vrstvách a dimenzích. Nepolitický, resp. politicky neangažovaný křesťan je v podstatném ohledu invalidní, zchromlý, nalomený, zkrátka deficientní. K plnosti života z víry nezbytně náleží také jeho výrazný politický rozměr. Mohli bychom to také říci tak, že se křesťan ve svém životě nemůže a nesmí obejít bez politického rozhodování, a tedy ani bez politického vzdělání a politického myšlení. Zná ovšem také jiné, a nejednou podstatnější, hlubší dimenze osobního, ba i společenského a společného života; nenechá si nikdy politikou zaplavit a zahltit celý svůj život a celé své myšlení. Nebude však nikdy oprávněn vytěsňovat společenské a politické problémy ze svých úvah. Také pro politickou rovinu jeho chování platí Ježíšem přeinterpretovaná stará rabínská zásada „budte opatrní jako hadové a sprostní jako holubice“, což je v Ježíšově chápání výzva k rozumnosti i k otevřenosti a upřímnosti. Kdo se o politické otázky nezajímá a kdo se k politice obrací zády, ztrácí svou „hadí opatrnost“ a snadno se stává obětí politické manipulace a účastníkem velice nekřesťanského společenského a vposledu i individuálního a soukromého života.

Základní politickou devizou Ježíšova zvěstování evangelia je vyhlášení, že se přiblížilo nebeské království (resp. boží království). Evangelista Matouš dokonce kvalifikuje evangelium Ježíšovo jako „evangelium království“ (Mat 4,23: I procházel Ježíš všecku Galilei, uče v shromážděních jejich a káže evangelium království; podobně Mat 9,35: I obcházel Ježíš všecka města i městečka, uče v školách jejich a káže evangelium království). Slovo „království“ (řecky BASILEIA) je po výtce výrazem politickým a znamená vládu, vladaření, panování; nadto má v ústech Ježíšových a vůbec v evangeliích nepřehlédnutelný politický hrot kritického, polemického rázu. Toto nové království se přiblížilo, aby jedni do něho vcházeli ze své poníženosti, zuboženosti a utlačení, zatímco jiným bude možno do něho vejít jen krajně nesnadno (např. bohatým). Toto nebeské či boží království je vládou budoucnosti; ti, kteří se mu otvírají a kteří je přijímají, mají nechat minulost za svými zády (Luk 9,62: žádný, kdož vztáhna ruku svou k pluhu, ohlížel by se nazpět, není způsobilý k království božímu). A zcela jasně je stanovena hierarchie politických hodnot: království boží stojí vždy na prvním místě, jeho nárokům je třeba se podříditi v první řadě, jeho záležitosti a úkoly jsou nejpřednější, všechno ostatní stojí až na druhém místě (Mat 6,33: Hleďte nejprve království božího a spravedlnosti jeho; srv. Lk 12,31). A vejít do tohoto království lze jen dětským způsobem (to jest tak, jako dítě vchází do světa lidí a stává se tak jeho obyvatelem, jeho občanem); a také lze zas toto království přijmout jenom tak, jako přijímáme dítě, tj. tak, že za ně bereme odpovědnost, že přijímáme dobrovolně a s radostí povinnosti vůči jeho budoucnosti, která se nám stává normou našeho jednání a života.

Bylo by ještě leccos, co by bylo zapotřebí dodat k těmto stručným poznámkám, které nejsou víc než pouhým poukazem k přemýšlení. Ale stačí i to málo k závěrům, které z toho každému, kdo má oči a uši otevřené, docela zřejmě vyplývají. Každý, kdo věří (a víra je orientace celého života i myšlení do budoucnosti - nebo, jak velmi trefně říká Rádl, je to „nakloněnost k činu“), tedy každý skutečný křesťan (ať už se jako takový deklaruje nebo nikoliv), je na prvním místě občanem božího království, tj. království, které není z tohoto světa (Jan 18,36). Není to království jako jiná a nepoužívá běžných metod a prostředků, jichž používají všechny vlády tohoto světa, tj. především nepoužívá moci a násilí; jeho

„moc“ je jiná, nová, a uplatňuje se jinak než prostřednictvím donucení. Když se obviněný Ježíš dostal před Piláta jako politický zločinec, tázal se ho Pilát, zda se opravdu považuje za krále, jak na něho žalovali Židé. Ježíš to nepopírá, ale po svém upozornění, že jeho království není z tohoto světa, upřesňuje, čím je skutečně a jaké je jeho skutečné poslání: „Ty pravíš, že já král jsem. Ját jsem se k tomu narodil a proto jsem na svět přišel, abych svědectví vydal pravdě. Každý, kdož jest z pravdy, slyší hlas můj“ (Jan 18,37). A když ještě předtím byl u výslechu před nejvyšším knězem a byl dotazován na své učení, pravil: „Já zjevně mluvil jsem světu, já vždycky učival jsem ve škole a v chrámě, kdež se odevšad Židé scházejí, a tajně jsem nic nemluvil.“ (Jan 18,20.) Můžeme tedy v dalším kroku dále vymezit povahu onoho nového království: je to království - čili vláda - pravdy; a ti, kteří jsou zváni, aby je přijali a aby do něho vstoupili jako jeho občané, berou na sebe závazek služby pravdě, tj. závazek stát se veřejnými svědky pravdy. Křesťanství je vzdáleno každé anarchii a každému tajnůstkářství i skrývání. Veřejnost působení ve službách pravdy vede křesťana k jeho političnosti resp. je nejvlastnějším zdrojem a základem jeho politické angažovanost. Pravdu nelze říkat a za pravdu nelze stát, ani za pravdu zápasit jinak než v kulturně-politických centrech, na veřejnosti, na plném světle. A pravdou nikdy nedisponuje žádná moc, žádný světský vladař, ani žádná mocenská skupina, nýbrž naopak to je pravda sama, která s poslední platností ukazuje v pravém světle každou světskou vládu, každou pozemskou, vnější moc, každou lidskou spravedlnost a všechny mocenské prostředky a je zahalující ideologie. Moc božího království je identická s mocí samotné pravdy; pravdu nemůžete lidem nikdy násilím vnutit, k pravdivosti a pravdě nemůžete nikdy člověka násilím přinutit, pravda vynucovaná se stává lží. Skutečná pravda působí vnitřní mocí, působí svou vnitřní přesvědčivostí, svou vnitřní „logikou“, tj. prostřednictvím logu, slova, řeči, rozmlouvání a argumentování. Jakmile se pravda nějak spojuje s mocenskou pozicí, s daným společenským pořádkem apod., tedy jakmile je vtahována do služeb čehokoli daného, co tu je a co chce samo sebe pravdou jen přizdobit a podepřít, pak pravda sama hloubí mezi touto skutečností, daností, pozicí a mezi sebou tím větší příkop, čím je nebezpečí jejího podmanění a manipulujícího ovládnutí větší. A ti, kteří se dali do služeb pravdy a chápou své životní povolání na prvním místě jako dosvědčování pravdy, nemohou v takovém případě mlčet, ale musí přednostně ukazovat na falešnost každého takového předstírání spojenectví moci s pravdou a na to, že s potlačováním kritických hlasů je umlčována sama pravda.

A nyní konečně mohu odpovědět na Tvou vlastní otázku o vztahu křesťanství a křesťanů k socialismu. Tento vztah nelze dost dobře formulovat jednou provždy, nýbrž vždy jenom v závislosti na konkrétní dějinné situaci. Pokud socialismus odhaluje nelidské rysy kapitalistické společnosti, v níž rozhoduje moc peněz, pokud odhaluje nelidské postavení výrobců a vůbec pracujících ve společnosti, v níž vládnou majetníci, pak musí každý skutečný křesťan pociťovat i prakticky projevovat hlubokou solidaritu se socialistickým hnutím, a může se ho právem aktivně účastnit. Avšak ve chvíli, kdy mohutnější a mocensky se upevňující socialistické hnutí se samo dopouští bezpráví, něco jiného předstírá navenek a něco jiného uskutečňuje v praxi, ve chvíli, kdy „kácí les“ a lehkomyšlně posuzuje, že „padají třísky“, jako něco okrajového a nedůležitého, zejména pak, když se dopouští nejhrubších přehmatů proti smyslu svých původních motivů a jen zdůrazňuje to, čeho bylo dosaženo, opevňuje se v tom a odkládá do nedohledna to, co mělo přinášet a přinášelo pokořeným a utlačeným lidem důstojnost a svobodu - pak se křesťan musí přiměřeně ostře od socialismu a socialistického hnutí distancovat, volat socialisty k principům a konfrontovat danou skutečnost jak s jeho původním programem, tak se základními požadavky respektu ke každé lidské bytosti a jejím bytostným svobodám i nezadatelným právům. Zkrátka ten, kdo svůj život zakotvil ve víře a orientoval se na cestu vedoucí k budoucímu

vítězství království pravdy, musí usilovat již nyní a na tomto místě, aby se projevovalo a uplatňovalo alespoň zčásti a alespoň v nejnaléhavějších chvílích a situacích. Pokud socialistické hnutí a individuálně socialisté respektují pravdu jako nejvyšší kritérium svého myšlení i své praxe, stojí s nimi křesťan na stejné lodi, a zcela legitimně může sám být socialistou (vždyť socialismus je jenom slabší odvar pravého křesťanství). Jeho základní loajality však náleží samotné pravdě; loajálnost vůči socialismu prokazuje křesťan tím a jenom tím, že je vůči němu, vůči socialistům a socialistickému hnutí v maximální míře pravdivý, a že ukazuje pravou tvář socialismu i socialistů ve světle pravdy a nezamlčuje nic z toho, co je na něm deformovaného a deformujícího.

Samozřejmě neexistuje obecný závazek, jímž by křesťan byl povinován být socialistou nebo se konformovat se socialistickým hnutím a programem. Pro vztah k socialismu, stejně jako pro vztah ke každému jinému hnutí a programu platí dvojí zásada, kterou najdeme rovněž v evangeliu. Pokud jde o konkrétní společenskou a politickou praxi, je možná rozsáhlá míra spolupráce: „kdož není proti nám, s námi jest“ (Mk 9,40). To platí jako pro rozhovor (dialog, tak pro vymezené úseky spolupráce na dohlédnutelných úkolech a cílech. Neplatí to však tam, kde je každá konkrétnost a vymezenost překračována a kde jde o generální směrnice, principy, obecné perspektivy. Tam musí být křesťan mimořádně opatrný a vyvarovat se všech mesaliancí, i když v daný okamžik vypadají sebepočestněji a sebelákavěji. Na rovině zásad a principů platí jiná evangelijní zásada: „kdož není se mnou, proti mně jest“ (Mat 12,30). Na doklad toho, že obě zásady platí, nikoli však univerzálně, nýbrž situačně a podle okolností i podle roviny, o niž jde, je uvádí obě evangelista Lukáš (9,50 a 11,23).

V dějinách se křesťané proti duchu těchto zásad nejednou hrubě provinili. Špatný příklad jim bohužel poskytl již apoštol Pavel, který na rozdíl od Ježíše převelmi podcenil a vůbec zanedbal význam rozdílů v sociálním zařazení lidí. Jeho doporučení, aby otroci (služebníci) byli poslušni svých pánů jako Krista, „ne na oko sloužící“, a doporučení pánům, aby upustili od pohrůzek a tvrdostí ve vědomí, že mají téhož Pána na nebesích (Efez 6,5), nebo jeho výzva: „Služebníky uč, ať jsou poddáni pánům svým, ve všem jim se líbíce, neodmlouvajíce, neokrádajíce, ale ve všem věrnosti své dokazujíce“ (Tit 2,9-10), jakož i výzva: „Páni, spravedlivě a slušně se služebníky nakládejte, věduce, že i vy Pána máte na nebesích“ - to vše je sociální utopie, která sice případ od případu může změkčit tvrdé vztahy mezi lidmi a potlačit nelidskost, ale fakticky je sociálně bezperspektivní a naprosto ztrácí pro evangelium zcela podstatné ingredience orientace do nového času, do budoucnosti, v níž každého člověka (který se sám nevyloučí) čeká slavné osvobození (a to na zemi). Mluvit o vnitřním, duchovním osvobození otroka, a zároveň mu doporučovat, aby zůstal otrokem a poslouchal svého pána, je pro nejhlubšího ducha evangelia naprosto nepřipustná spiritualizace, Ježíšově poselství zcela cizí. Ježíš odmítl ozbrojený boj proti římským okupantům a dobýt svobodu pro Izraelce v podobě obnoveného království. Šlo mu o docela jiné království, jak jsme si již ukázali, o království, v němž vládne pravda, která se může a vlastně musí obejít bez jakékoli vnější pomoci a bez násilného donucování k poslušnosti pozemské autoritě. Ale Ježíš byl vzdálen každé sociální nivelizaci a vědomě se orientoval na vrstvy deklasované: blahoslavení chudí, lačníci, žíznící, plačící, nenávidění, vyobcovaní, pohanění, atd., a běda bohatým, nasyceným, smějícím se a těm, o nichž lidé dobře mluví (Luk 6,20nn). Ježíš málo dbal o dobropověstnost (Filip 4,8), věděl, že o něm říkají „žráč a pijan vína, přítel publikánů a hříšníků“ (Mat 11,19). „Přibližovali se pak k němu všichni publikáni a hříšníci, aby ho slyšeli. I reptali farizeové a zákoníci. Řkouce: Tento hříšníky přijímá a jí s nimi.“ (Luk 15,1-2.) Jestliže však Ježíš neodsuzuje cizoložnici, ale propouští ji se slovy: „Jdiž a nehřeš více“, není to morální laxnost, nýbrž ostré vědomí jejího sociálního ponížení. Překládám si to do

jiné situace, kdy by otrok uslyšel: Aniž já tebe odsuzuji. Jdiž a neotroč více. (Viz Jan 8,11 a předchozí.)

Tvůj Ladislav Hejdánek